

שניים מקרא ואחד תרגום

מקור ההלכה לקרא שנים מקרא ואחד תרגום מופיע בגמ' ברכות דף ח. "א"ר הונא בר יהודה א"ר אמי: לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור, שנים מקרא ואחד תרגום, ואפי' עטרות ודיבון, שכל המשלים פרשיותיו עם הציבור – מאריכין לו ימיו ושנותיו". עפ"ז פסק הרמב"ם, בהלכות תפילה¹: "אע"פ שאדם שומע כל התורה כולה בכל שבת בציבור, חייב לקרות לעצמו בכל שבוע ושבע סדר של אותה שבת, שנים מקרא ואחד תרגום, ופסוק שאין בו תרגום קוראו שלש פעמים, עד שישלים פרשיותיו עם הציבור". וכך פסקו גם הרא"ש והר"ף² מטוגיא דילן, וכן הובא להלכה בטור ובשו"ע³. בפרטי דין של זה קריאת שמו"ת הרחיבו הראשונים והאחרונים, ואף נחלקו בכמה מקרים. אנו ננסה להראות את ה"בריח התיכון" של מחלוקת אלו, לפי דעתנו.

בפירוש המילים "ואפי' עטרות ודיבון" כתב רש"י: "עטרות ודיבון – שאין בו תרגום, שצריך לקרותו ג' פעמים בעברי". וכן פסק הרמב"ם "ופסוק שאין בו תרגום קוראו ג' פעמים".

הקשה לזה התוס': "אמאי נקט עטרות ודיבון שיש לו מ"מ תרגום ירושלמי – היה לו לנקוט ראובן ושמעון או פסוקא אחרינא שאין בו תרגום כלל". אלא אומרים התוס' שחידוש הגמ' שייך דווקא במקרה של עטרות ודיבון, שלמרות שאין לו תרגום ידוע, וכשאר הפסוקים שאין להם תרגום היה צריך לקרואו ג"פ בעברית – מ"מ פסוק זה שיש לו תרגום ירושלמי, עדיף לקרואו ב"פ בעברית והפעם הג' – מן התרגום⁵.

וברא"ש כתב דלדעה זו המובאת בתוס' "הא דנקט עטרות ודיבון, אע"פ שאין צורך כ"כ בתרגום, אבל ראובן ושמעון וכיו"ב אין צריך לקרות ג"פ, מ"מ נהגו להחמיר בפירש"י, ומשמע מדבריו שישנה מחלוקת בין רש"י לתוספות בנוגע למקרה שבו אין תרגום. לדעת רש"י – צריך לקרותה ג"פ בלשון המקרא (וכן דעת הרמב"ם); אבל לדעת התוס' – מלה שאין לה תרגום, ואף לא תרגום ירושלמי, יש לקרותה רק ב"פ⁶. וכן מובאת המחלוקת בטור (שם, רפ"ה).

מחלוקת נוספת קיימת בדין שמו"ת, לגבי זמן הקריאה. בגמ' נכתב: "לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור", ונחלקו הראשונים ושאר הפוסקים מה פירוש "עם הציבור". הרא"ש שם כותב: "נראה דכל השבוע מקרי עם הציבור הואיל ובמנחתא דשבתא מתחילין לקרות את הפרשה". וברמב"ם⁷: "חייב לקרות לעצמו בכל שבוע ושבע סדר של אותה שבת שמו"ת". ובטור⁸ כתב: וכל השבוע מיום ראשון ואילך חשוב עם הציבור כיון

1. הלכות תפילה, פ"ג ה"כ. 2. רא"ש סימן ר"ו, והר"ף בדף ד: מדפו. 3. או"ח, רפ"ה. 4. במדבר ל"ב, ג'. ועיין אונקלוס שם, ולקמן. 5. ויש לישב שיטת רש"י ע"פ מש"כ הט"ז בסימן רפ"ה סק"א, "וצריך לתרץ לפירש"י... ונראה דיש רבותא בזה דלא מבעיא ראובן ושמעון שהם שמות השבטים ויש בהם ודאי קדושה... אלא אפי' עטרות ודיבון שהם שמות ערי א"י ואפשר שקראום עכו"ם אפי' צריך לקרותם ג"פ". וכן מצאנו תרוץ בהערות הרב אליעזר הלוי הורוויץ (מורפסות בסוף גמ' ברכות) שכתב: "וידל דברי רש"י... נראה דהו"א משום דבתרגום דעטרות ודיבון יש "בית קבורתא דמשה", וזה א"א להכניס בדבריהם דאו היה קיים. והתרגום אינו אלא מדרש בעלמא – קמ"ל דאפי' צריך למימרנהו". ועיין במהר"ץ חיות שכתב שאין הכוונה לעטרות ודיבון שבפס' ג', שהרי שם תרגם אונקלוס לארמית, אלא הכוונה לפס' ל"ד "דיבון ועטרות". ואולי בזה ניתן היה לתלות מחלוקת רש"י ותוס'. בפרוש כוונת הגמ' ביחס לפס' עטרות ודיבון, האם בפס' ג' או ל"ד. 6. אמנם בדברי תוס' שכתב: "אע"ג שאין בו תרגום ידוע אלא תרגום ירושלמי וצריך לקרות ג"פ העברי – מ"מ וכו'", משמע לאו דווקא כהבנת הרא"ש. 7. הלכות תפילה פ"ג הכ"ה. 8. רפ"ה. וכתב

שמתחילין הפרשה ביום שבת במנחה. מצווה מן המובחר שישלים אותה קודם שיאכל בשבת, ואם לא השלים אותה קודם אכילה ישלים אחר אכילה קודם המנחה. אבל משם ואילך כיון שמתחילין אחרת, עבר זמנה של זו. וב"דרכי משה" שם הביא בשם א"ז דנהגין להשלים קודם כניסה לבהכ"נ שחרית בשבת, ע"ש. וע"ע מג"א¹⁰. ולעונות אלו, כתב השו"ע¹¹: "מצווה מן המובחר שישלים אותה קודם שיאכל בשבת, ואם לא השלים קודם אכילה ישלים אחר אכילה עד המנחה. וי"א עד רביעי בשבת וי"א עד שמיני עצרת".

כלומר: רוב הפוסקים פירשו שזמן קריאת שמו"ת הוא בשבוע שלפני קריאת אותה הפרשה, ולעומתם יש הטוברים שאפשר לצאת י"ח שמו"ת אף לאחר מכן, עד הרביעי בשבת, או עד שמ"ע.

ענין נוסף הוזכר בקשר לקריאת שמו"ת, ואף בו נחלקו הפוסקים. כתב השו"ע¹²: "יכול לקרות הפרשה שמו"ת בשעת קריאת התורה, וכן הזכיר ב"בית יוסף"¹³ "כתב זמרדכי בפ"ק דברכות¹⁴, כתוב בא"ז ראיתי מורי ר' יהודה חסיד ומה"ר אברהם שהיו קוראים ב' מקרא וא' תרגום בשעת קה"ת משום דבאותו ענין עסוק. וכ"כ הכלבו סי' כ', וכבר כתבתי בסי' קמ"ו שאע"פ שיש חולקין בדבר - הכי נקטינן...".

וז"ל הב"י שם קמ"ו: "כתוב במרדכי ובהגהות אשר"י בפ"ק דברכות בשם אור זרוע ולקרות שמו"ת בשעת קה"ת שרי לכ"ע וכן היה נהג הרב יהודה החסיד וכן כתב סמ"ק סי' קנ"ג וכן כתב הכלבו בשמו, וכ"כ הגהות מיימוניות בפ"י ובתבו שכן עשה הר"מ, ומ"מ הרמב"ם שחזר הפרשה בעת ההיא, היה שותק בזמן שש"ץ קורא, עד בין גברא לגברא. וכ"כ דאסור ללמוד או לקרות הפרשה בעת קה"ת, דאין לנו מי שתורתו אומנתו".

ומצינו מחלוקת בקשר לענין נוסף: האם צריך לקרוא פרשיות יו"ט והפטרה שנים מקרא ואחד תרגום. וכן כתב מרן המחבר¹⁵: "אין צריך לקרות פרשת יו"ט, ובהג"ה הוסיף: "וכן אין צריך לקרות ההפטרות ומ"מ נהגו לקרוא ההפטרה..."¹⁶. ונימק שם ה"באר היטב"¹⁷ ביחס לקריאת פרשת יו"ט: "דהא כבר קרא כל התורה כולה מידי שבת בשבתו...".

וכתב הב"י: "כתב מה"ר ישראל בכתביו סי' ק"ע דדוקא פר' השבת חייב להשלים אבל א"צ לקרות פרשת יו"ט. וכ"כ בתרומת-הדשן סי' כ"ג... כתב המרדכי סוף הל' מזוזה שא"צ לחזור ההפטרה עם הסדר ולא הפרשה של מנחה". ועיין במג"א¹⁸ שכתב: "ד"טעם חזרת ההפטרה שידע מה מפטירין למחר... וצ"ע דזהו לפי פי' ר"ח ולדידיה צריך לחזור פר' יו"ט שיהא רגיל במה שהציבור קורין כמ"ש בתרומת-הדשן סי' כ"ג, וכבר פסק הרב הב"י שא"צ לחזור פר' יו"ט, וצ"ל דמ"מ ההפטרה צריך לחזור בשביל זה משום שהוא בעצמו מפטיר, משא"כ בקריאה שהחזן קורא"¹⁹.

מדברי המג"א עולה שהמחייבים לקרות פרשת יו"ט הוא משום שצריך האדם להיות רגיל במה שהציבור קורין. וכשיבא לבהכ"נ לשמוע הקריאה - צריך שיבא מוכן כבר לקריאה. וזוהי סברת הר"ח שהצריך לקרות את פרשת יו"ט. ומשמע שהשו"ע שפוסק שאין צריך לקרות פרשת יו"ט לא ס"ל כסברת הר"ח, וכן לא חשש הרמ"א לדבריו בענין פרשת יו"ט. ורק גבי מנהג קריאת הפטרה חש הרמ"א²⁰ לסברתו משום דבהפטרה יש לחוש שמא יקרא בעצמו להפטיר.

בדרישה שם סק"ה שבא לאפוקי מי"א שאפי' ג' ימים אחר שבת יכול להשלים. 9. רפ"ה ס"ק ב'. 10. סק"ו. 11. רפ"ה, סעי' ד'. 12. שם סעי' ו'. 13. רפ"ה ד"ה אבל. 14. סי' י"ט. 15. רפ"ה, סעי' ז'. 16. ועיי"ש במג"א דכתב דלנהגים כן, ויכלו לקרות בלשון לעז ג"כ. ומ"מ א"צ לקרוא שמו"ת בהפטרה אלא פ"א מקרא ופ"א תרגום ההפטרה. וכן בבה"ט ס"ק ט' (בשם השל"ה), וע"ע דרכי משה סק"ד. 17. סק"ח. 18. רפ"ה ד"ה אבל. 19. סק"יב. 20. ועיין במחצית השקל: "וצ"ל דמ"מ וכו', ניהו

את סברת החולקים העלה גם הלבושי-שרד שם²¹: "לפי פירוש ר"ח – ר"ח ס"ל טעם שמו"ת כדי שיהיה בקי במה שהציבור קורין וא"כ ה"ה פרשת יו"ט, אבל שאר הפוסקים ס"ל טעם שמו"ת כדי שכל אחד מישראל יקרא לעצמו כל התורה מראש ועד סוף...". והביא בהגהות מיימוניות²²: "וכתב רבינו שמחה, אע"פ שעיקר מצוה כל פרשה בכל שבת עם הציבור, אם לא עשה כן ישלים כולם בשמיני עצרת שבו גומרים הציבור ובלבד שלא יאחר ולא יקדים מן הציבור יום אחד. וראייתו מרב ביבי בר אבוי דסבר לאשלומינהו לכולהו פרשתא דכולא שתא במעלי יומא דכיפורי, אלא שמיחה בו חייא בר רב חייא בר רב מדיפתא כדי שלא יבטל מסעודת עיו"כ, כדאייתא התם. ופי' ר"ח שגורס להני פרשיות דכלה, פי' ד' פרשיות של אלול שלא היה לו פנאי להשלימם מפני טרדת כלה פי' דרשה בהלכות מועד, אין נראה לו לרבינו שמחה". וכן הביא "תרומת דשן"²³ את הסברות הנ"ל להסברת המחלוקת.

לפי האמור עד כה, יסוד החולקים בשאלה האם צריך לקרוא שמו"ת של פרשיות יו"ט²⁴ הוא: הגדרת חיוב קריאת שמו"ת. האם מצד השלמת כל אדם את התורה מידי שנה, או מצד הכנה לדעת מזה יקראו הציבור. ועל פי היסוד הנ"ל, ניתן אולי לפרש את המחלוקת שהובאו לעיל.

במחלוקת הראשונה שהבאנו, לגבי מלה שאין בה תרגום האם לקרוא ב"פ בלבד או צריך לחזור ג"פ. הרא"ש שאומר שצריך לקרוא רק ב"פ סבר שיסוד שמו"ת הוא כדי שיהיה מוכן למה שהציבור קוראין, ולכן: פסוק שיש בו תרגום הכנתו היא במה שיקרא את כל מה שיש להכין, ז"א: שנים מקרא הפס' ופ"א התרגום. אבל פס' שאין בו תרגום, אין הכנתו כוללת אלא מקרא הפס' ב"פ. ולעומתו הסוברים שיש לחזור ג"פ, והם רש"י והרמב"ם²⁵, נוקטים ביסוד השני לחיוב שמו"ת והוא השלמת התורה. וכיון שאמרו להשלים התורה בקריאה ג"פ, שזה מצד חובתו העצמית, שיש לו להשלים קה"ת ג"פ שהוא מצווה בפ"ע כמו שמובא ב"מטה משה"²⁶ למאמר הגמ' בסוטה שכללות ופרטות נאמרו בסיני ונשנו באוהל מועד ונשלשו בערבות מואב, וכמו"כ לפי דברי הלבוש²⁷ שהיא חובתו העצמית כדי שיהיה בקי בתורה, אם אין תרגום שישלים ג"פ – צריך להשלים הג' במה שיחזור על אותה מלה עצמה מן המקרא.

וכן יש להסביר במחלוקת לגבי זמן קריאת שמו"ת. הרא"ש והאור זרוע (המובא בדרכי משה) שסברו דווקא לפני קה"ת בשבת – הטעם הוא משום דס"ל שקריאת שמו"ת הינה

דמעיקר הדין לא קי"ל כר"ח, מ"מ ההפטרה המהיגו להחמיר כר"ח משום שאם יעלה למפטיר יהיה צריך לקרות ההפטרה, ולכן יש לחוש שיהיה בקי בהפטרה שמא יקראוהו לעלות למפטיר...". ובוה צריך להבין דברי המג"א. כתב הגר"א סק"ז גבי אין צריך לקרות ההפטרות: "דלא כיי"מ שהטעם משום שידע מה יקרא למחר וא"כ ביו"ט ג"כ חייב וכן ההפטרה, דאי"כ האיך סבור רב ביבי וכו'". ומסביר הברכת אליהו: "דלא כיי"מ המובא בבי" שהטעם הוא משום שידע מה שיקראו למחר וא"כ ביו"ט ג"כ חייב לקרוא פרשת יו"ט מחמת אותו הטעם. וכן לפי טעם זה צריך לקרוא גם ההפטרות. אבל יש להוכיח שלא זהו הטעם דאי"כ האיך סבור רב ביבי בברכות ה: הנ"ל להשלים כל פרשיותיו בעיו"כ הרי היה צריך לסדר בכל שבת כדי שידע מה שיקראו בס"ת. אלא הטעם הוא "דעיקר חיוב דאצריכו רבנן להשלים עם הציבור, היינו שכל יחיד ויחיד יקרא לעצמו כל התורה מראש ועד סוף בכל השנה, כיון דטעמא הכי הוא לא צריך אלא שישלים פרשיות של כל התורה רק פ"א בשנה. וא"כ פרשיות של יו"ט א"צ להשלים שכבר השלימו כ"א בשבתו" – לשון תרומת הדשן בפסקים וכתבים סי' ק"ע. עכ"ל הברכת אליהו. ודו"ק. 21. על המג"א סקי"ב. 22. ה'ל' תפילה, פי"ג ס"ק ד'. 23. סי' כ"ג. 24. וע' מש"כ לעיל בשם מחצית השקל, שאף החולקין וסוברים סברת רבינו שמחה יודו לענין הפטרה דחיישינן שמא יקרא למפטיר. 25. ואולי צריך להבין כך גם בדעת התוס', שכתב שפסוק שיש לו תרגום ירושלמי צריך לקרוא עם הירושלמי ולא כפס' שאין להם תרגום כל' שאז חוזרים הפס' עצמו ג"פ. עיי"ש. 27. מובא בעינים למשפט ברכות, דף ח אות

הכנה, ולכן צריך שיתכונן למה שעתידיים לקרוא בבהכ"נ לפני שיבא שם. אבל לדעת הי"א שהביא בשו"ע שפסקו שיכול לקרוא עד שמיני עצרת, טעמם משום השלמה, וכיון שצריך אדם להשלים התורה בכל שנה – לכן זמן ההשלמה הוא עד מקום שנוסיימים התורה²⁸. והרמב"ם שכתב "כל שבוע ושבוע", לא מוכרח שיסביר כדעת הרא"ש אלא י"ל דאורחא דמילתא נקט, כמו שתירץ התרומת דשן²⁹ גבי דיוק מלשון רש"י "כל שבת ושבת". עיי"ש³⁰.

והוא הדין לגבי קריאת שמו"ת בזמן קריאת התורה. דהיש חולקין בבית-יוסף, הסוברים שאין לקרוא שמו"ת בזמן קה"ת, יסברו שטעם שמו"ת הוא משום הכנה לקריאה גציבור, ולכן כל עניינה הוא לפני הקריאה בבהכ"נ ולא בשעת הקריאה. אבל כל הדעות המובאות שם להתיר בשעת קה"ת, וכמו שפסק בשו"ע – ס"ל דיסוד שמו"ת הוא השלמה, ולכן יכול לצאת בכל זמן שיקרא וישלים התורה, אפי' בשעת קה"ת בציבור. ואת דעת הרמב"ם המובאת בב"י קמ"ו דלא היה קורא שמו"ת בשעת קה"ת, יש לתרץ ולומר דאכן סובר שטעם שמו"ת הוא משום השלמה, והסיבה שלא יקרא שמו"ת בשעת קה"ת היא משום החשש שלא יכוין יפה בבהכ"נ³¹.

ט'. 28. והסוברים עד רביעי בשבת, אפשר לומר שסוברים מצד השלמה, ורק אומרים שההשלמה צריכה להיות עם הציבור באופן שישלים תוך אותו שבוע, והחולקים האומרים עד שמי"ע יסבירו ש"עם הציבור" נקרא שהציבור מסיים התורה כולה, ולא רק פרשת אותה שבת. 29. תרומת הדרשן, ס"י כ"ג. 30. צ"ל דהטור חושש לשני הטעמים גם משום השלמה וגם משום הבנה. 31. כך מובא במג"א, קמ"ו סק"ה בשם הש"ל"ה. וכן מובא בעיניי למשפט בשם ת"י הראב"ן. ואולי יש לצרף למהלך שהבאנו עד כה עניין נוסף. התוס' בסוגיה הנ"ל בד"ה שמות הביאו מחלוקת לגבי לשון לע"ז – האם נחשב כתרגום או לא. וז"ל: "יש מפרשים וה"ה ללועזות בלע"ז שלהן הוי כמו תרגום... ולא נהירא שהרי התרגום מפרש מה שאין ללמוד מן העברי כדאשכחן בכמה דוכתי דאמר רב יוסף (מגילה ג.) 'אלמלא תרגומא דהאי קרא לא ידענא מאי קאמר', וע"כ אין לומר בשום לשון פעם שלישית כי אם בלשון תרגום". וכן הביא ברא"ש שם מחלוקת זו, והוסיף: "ונראה דהקורא בפ"י התורה יוצא בו ידי תרגום כיון שמפורש בו כל מילה ומילה". וכתב שם "דברי המודות" סק"יב: "והסמ"ג כתב שהפ"י מועיל יותר מהתרגום", וכן איתא במרדכי ברכות ט"ו י"ט בשמו. ובטור רפ"ה כתב: "ואם למד פרשה בפירש"י חשוב כמו תרגום, שאין כוונת התרגום אלא שיבין הענין, אבל אם קורא בשאר לע"ז – לא". והביא הב"י מחלוקתם. וכן בט"ז (סק"ב): "כי התרגום יש לו מעלה שניתן בסו"י ופירש"י יש לו מעלה שהוא מפרש יותר המקרא ממה שמפרש התרגום המקרא... וכתב בטור אבל אם קרא בשאר לע"ז לא, והיינו מי שיכול להבין בפירש"י כראוי פ"י המקרא, אבל מי שאינו בר הכי ודאי ראוי לקרוא בפ"י התורה שיש בלשון אשכנז... כדי שיבין ענין הפרשה". וי"ל דהי"מ המובאים בתוס' הפוסקים שאפשר גם בלשון לע"ז יסבור דהסיבה היא משום הכנת הקריאה. ולכן צריך להבין הקריאה באיזה לשון שדובר בה, ולאו דוקא ארמית. וכן הרא"ש, הסמ"ג והטור שכתבו שאפשר גם בפירש"י גם הם ס"ל דהטעם הוא משום הכנה. ועדיף פירש"י על לשון לע"ז כיוון שהוא מפרש כל מלה ומלה. ומ"מ כתב הט"ז בהסבר שיטתם דמה שאמרו שאפשר בפירש"י היינו למי שמבין בו פ"י המקרא כראוי, אבל מי שאינו בר הכי ודאי ראוי לקרוא בפ"י התורה שיש בלשון אשכנז, כדי שיבין ענין הפרשה. אבל התוס' עצמו שפסק נגד כל הנ"ל שא"א בלע"ז אלא תרגום בלבד ס"ל שהטעם משום השלמה, כי התרגום הינו חלק משלים בלתי נפרד מן התורה, "שמפרש במה שאין ללמוד מן העברי", ולכן השלמת התורה היא בנורגום בלבד.